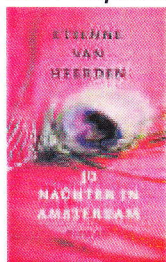

Jiven op de ruïnes van de apartheid

vrijdag 06 januari 2012, 03u00

Een explosie van woorden van Etienne van Heerden

Met een roman 'als een archief' geeft Etienne van Heerden zijn land Zuid-Afrika een geschiedenis én een toekomst. In 30 nachten in Amsterdam laat hij anti-apartheidsactiviste Tante Zan nog een keer naakt op de as van het verleden dansen.

Zuid-Afrika is een land met een complexe geschiedenis. Vanaf het moment dat Jan van Riebeeck voet aan land zette op de Kaap om er een verversingsstation op te richten voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie, raakten Europa en Afrika op een ongemeen boeiende manier met elkaar verward. Bosjesmannen, Hottentotten, slaven, bastaarden en halfbloeden, Xhosa's en Zoeloes, Britten en Hollanders, ze trokken allemaal hun spoor in het verhaal van wat nu de regenboognatie heet. Die sporen duiken ook steeds weer op in de Zuid-Afrikaanse literatuur, waarvan Etienne van Heerden ondertussen een gerenommeerd vertegenwoordiger is. In zijn pas vertaalde roman uit 2008, *30 nachten in Amsterdam*, geeft hij zijn land een geschiedenis én een toekomst in een explosie van woorden.

30 nachten in Amsterdam vertelt het verhaal van de familie de Melker, die al vele generaties lang in Zuid-Afrika verblijft. Het is een familie met Europese roots: door hun aders stroomt het bloed van Hollanders, Britten en hugenoten. Het hoofdpersonage van het verhaal is Henk de Melker, een 47-jarige historicus die stil en teruggetrokken in een museum werkt in Somerset-Oost, een klein dorpje in de Karoo, de semiwoestijn in de Oost-Kaap. Tot op een dag zijn rustige leven wordt verstoord door een brief uit Nederland: hij erft het huis van een tante die al jaren in Amsterdam woont. Zijn reis naar Europa wordt een confrontatie met zichzelf en met het verleden van zijn familie.

Henk mag dan wel de centrale figuur zijn in deze roman, het personage dat het verhaal draagt en het zijn vaart geeft, is Henks tante uit Amsterdam die hem haar huis nalaat. Tante Zan is eenveelkleurige, krachtige en extraverte vrouw. Het liefst laat ze zich aanspreken als Xan, een Xhosa-naam die met een 'klik' wordt uitgesproken.

Sixties

Xan is het enfant terrible van de familie, de verwilderde loot van de stamboom die haar familie te schande maakt. Ze trekt op met de zwarten uit de *lokasie*, raakt betrokken bij de *struggle* (de anti-apartheidsstrijd) en is een voortdurende bron van zorg, want ze lijdt aan epilepsie. Geregeld verliest ze de trappers en krijgt ze toevallen waarbij ze schuimbekkend over de grond rolt.

Het vertelperspectief van de roman wisselt tussen Henk en Xan. Hun verhaal wordt gesitueerd in de jaren zestig, tijdens de hoogdagen van de apartheid, en draait rond de moord op de geliefde van Xan, Carl Wehmeyer. Vanwege zijn (vermeende) verraad wordt hij door zijn medebroeders omgebracht en verbrand in de zanderige, lege vlakte van de Karoo. Het zijn de duistere dagen van politiek geweld, waarin gruweldaden door beide zijden niet werden geschuwd.

De naam Wehmeyer is symbolisch. Het is een uitdrukking van het verdriet, de 'wee' van Xan om het verlies van haar beminde. Van Heerden gebruikt namen wel vaker met een knipoog. Een van de kompanen van Tante Zan gaat door het leven als Cecil 'Dimaggio', een naam die zijn viriliteit duidelijk moet benadrukken. Voortdurend moet je als lezer openstaan voor zulke symbolische en allegorische allusies. Net zoals de kleine Henkie, die als schooljongen zijn omgeving exploreert als een mini-Livingstone, krijgt ook de lezer de rol van speurder toegemeten.

Op het einde van de jaren zestig vormt de wispelturige Xan voor de 'beweging' een te groot risico en wordt ze naar Europa gestuurd. Daar leidt ze verder een wat vergeten leven als actrice, ver weg van haar familie, tot de brief met de aankondiging van haar erfenis het verleden opnieuw tot 'leven' brengt.

Een soort archief

In '30 nachten in Amsterdam' lopen verschillende verhaallijnen door elkaar, maar de constante lijkt de geschiedenis van uw land te zijn.

Etienne van Heerden: 'Er zijn inderdaad tal van verwijzingen naar specifieke gebeurtenissen, maar dan gebeurtenissen met een symbolische of zelfs mythische dimensie. Je kan de roman zien als een soort archief. Tante Zan, de exotische tante, "belichaamt" de geschiedenis. Zij is drager van de wonden van de geschiedenis; haar lichaam, haar "lijf", is daar de expressie van.'

'Henk daarentegen is meer een schaduwfiguur, de stille observator die liever een teruggetrokken leven leidt. Hij schrijft korte monografieën over marginale figuren. De geschiedenis van Henk is die van de periferie. Hij is historicus, maar tegelijkertijd is hij geweldig onkundig over zijn eigen leven en verleden, zoals hij in Amsterdam zal ervaren.'

Wat Tante Zan vooral kenmerkt, is haar taal. Ze drukt zich uit in een stortvloed van woorden, een soort primitieve, ongeordende taal die als een wilde rivier door het verhaal kolk.

'Tante Zan draagt in haar taal niet alleen de wonden van de geschiedenis, die taal is ook een uitdrukking van de plaats waar ze vandaan komt, van de Karoo. Ze is deel van de mythologie van die plek. Ze is lijfelijk verankerd in dat land. Haar woordenschat is deel van het landschap, haar verhaal een "*body-ography*,"'

'Tante Zan zit als jonge vrouw gevangen in de beperkingen van een klein dorp en de verstikkende moraal van haar familie en omgeving. Ze wil uitbreken, en het enige instrument dat ze daarvoor heeft, is haar lichaam. Haar taal is de uitdrukking van woede, van haar erotische energie en fysiek.'

'De jaren zestig in Zuid-Afrika waren jaren van "inperking", de periode van de consolidatie van

de Grote Apartheid en in niets te vergelijken met de bevrijdende jaren zestig in Europa. Die tijd ken ik goed, omdat het de tijd van mijn jeugd is. De woordenvloed van Tante Zan kwam bijna vanzelf, als een vorm van *automatic writing*, alsof ik een drillboor hanteerde.'

'Tijdens het schrijven verbleef ik in Amsterdam en werkte ik in een kamer die uitzag op het Spui. Op een avond stond mijn venster open en plots werd het geroezemoes op het plein verstild door een woedeuitbarsting van een man die in een of andere Arabische taal het hele plein bij elkaar schreeuwde. Die woede, die luide stem werd de kiem van wat je in de roman als "*Zan-speak*", kan omschrijven.'

Tante Zan is een krachtig personage, maar ze heeft ook haar zwakke plekken. Ze lijdt aan een ziekte die misschien wel symbolisch is voor de teloorgang van de familie De Melker.

'*30 nachten* is een roman over het verleden, over de jaren zestig en de *struggle*, maar het is ook een beetje een familieroman. Ik had zelf een tante die leed aan een psychische kwaal, maar dat is niet echt essentieel. Wat Tante Zan aantoont, is hoe dun de grens kan zijn tussen energie en creativiteit enerzijds en destructie anderzijds. Het is een verhaal over ontheemding, over keuzes maken en over identiteit. Tante Zan wisselt voortdurend van identiteit. In Amsterdam werkt ze als actrice, maar ze reist verschillende malen terug naar Zuid-Afrika, incognito en verkleed als man.'

U verwijst naar de 'struggle' en de gruwelijke gebeurtenissen van destijds. Is dit een politieke roman?

'Het was niet mijn bedoeling een politieke roman te schrijven, maar er is natuurlijk wel een politieke dimensie. Op een of andere manier moeten we het verleden een plaats geven en we moeten kunnen voortbouwen op de ruïnes ervan. Ik sta daarin niet alleen. Verschillende andere Afrikaanstalige auteurs, onder wie Eben Venter, Ingrid Winterbach en Sonja Loots, hebben de voorbije jaren romans gepubliceerd waarin de herinnering belangrijk is. De literatuur is een bewaarplaats van cultuurhistorische referenties.'

De onbekende Van Gogh

Tante Zan geeft aan de kleine Henkie een boek over Van Gogh, met wie ze zich identificeert. Maar ook Cornelius van Gogh duikt op, de zo goed als onbekende broer van Vincent.

'De reis naar Amsterdam geeft Henk de gelegenheid om research te doen voor de monografie waaraan hij net begonnen is. De titel is *De onopmerkelijke broer. Het leven van Cornelius van Gogh*. Er is zeer weinig bekend over die Cor van Gogh, maar we weten dat hij in Zuid-Afrika gewoond en gewerkt heeft en dat hij er begraven ligt in een anoniem graf. Het zal, zoals Henks andere studies, een dunne monografie worden die zich tot de feiten beperkt.'

'Ik doe momenteel zelf research over het leven van Cornelius van Gogh en het wordt wellicht ook mijn volgende boek. Maar in tegenstelling tot Henk zal ik "de sprong van de verbeelding, maken. Ik zal, zoals Zan, energie verspillen en *bollemakiesie slaan* (een koprol maken). Het verleden is onvoorspelbaar en dient zich telkens opnieuw aan. We moeten het telkens opnieuw verbeelden. Dat is wat de schrijver onderscheidt van de historicus. Ik ben geen Henk, tenzij misschien op mijn zwakste momenten.'

De verbeelding en de energie van Van Heerden lijken even onbeperkt als de eindeloze

Karoovlakte. In Amsterdam komt Henk erachter dat de brief over de erfenis slechts diende om hem naar daar te lokken. Tante Zan is niet dood, wel zwaar ziek. Op het einde van de 'dertig dagen' besluiten ze samen terug te vliegen naar Zuid-Afrika om er in het reine te komen met een laatste stukje onverwerkt verleden.

In een symbolische scène keert Tante Zan met Henk terug naar de plaats waar haar geliefde destijds met benzine werd overgoten en in brand werd gestoken. Ze gooit haar vermomming en kleren van zich af en helemaal naakt danst ze met Henk in de asse van haar vroegere geliefde - *'dancing on the ashes of the past'* noemt Van Heerden het. Eerst bewegen ze op de foxtrot en de chachacha, de bekende pasjes die ze nog kennen uit de Volkshogeschool, maar gaandeweg verandert het ritme naar de shuffle en de jive, de dansen van het nieuwe Zuid-Afrika. De schuchtere Henk 'lacht en huilt'. Hij is klaar voor de toekomst.

ETIENNE VAN HEERDEN

30 nachten in Amsterdam.

Vertaald door Karina van Santen en Martine Vosmaer, Podium, 470 blz., 25.

Ludo Teeuwen